ئەرك و ماف لەنێوان بەغدا و هەرێمی کوردستاندا.. ڕەسوڵ بێسکێنی

لەگەڵ دروست بوونی دەوڵەتی عیراق بەپێی بڕیاری زلهێزەکان و بەبێ ویستی گەلانی عیراق بەتایبەت گەلی کورد، بەزۆر عیراقیان پێکەوە لکاند و تائەمڕۆش خەڵکەکەی نەیتوانیوە بەئاشتی و ئاسوودەیی بەیەکەوە بژین، کورد هەمیشە هەوڵی مافی چارەی خۆنووسین و جیابوونەوەی داوە، تەنانەت دوای ڕاپەڕینی بەهاری 1991 کورد لەباشووری کوردستان ئیدارەیەکی نیمچە سەربەخۆی پێکهێنا و ڕۆژ بەڕۆژ لەگەشە و پێشکەوتن دابوو، بەڵام دوای ڕووخانی دەسەڵاتی بەعس و هاتنی ئەمریکا و هاوپەیمانان پێداگری لەسەر یەکپارچەیی عیراق کراو بڕیاردرا هەرێمی کوردستان لەگەڵ لایەنە عیراقیەکان ئیدارەیەکی هاوبەش پێکبهێنن، دەسەڵاتی کورد داوای ژیانێکی ئاشتی و ئاسوودەیی لەعیراق دەکرد بۆ هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان، بەهۆی بارودۆخی نالەبار و پەرشوبڵاوی هێزە عیراقیەکان، ئەوان بەزیادەوە بەمە ڕازی بوون و دواتریش لەدەستووردا دانیان بەزۆربەی ئەو مافانە دانا، بەداخەوە دواتر بەهۆی سەرەڕۆیی و نالەباری هەندێك لەسەرکردەکانی عیراق و کەمتەرخەمی کورد، بارودۆخەکە گۆڕاو زۆربەی ئەو مافانەی کورد لەدەستوردا ئاماژەی پێ دراوە، کەمتەرخەمی بەرامبەردەکرێت و سەرکردەکانی کوردیش نەیانتوانیوە باوەڕ بەناوەند بێنن، ئەرکی خۆی جێبەجێ بکات، بەڵکو زیاتر هاوکاربوون بۆ لەیەکتر دوورکەوتنەوەی ناوەند و هەرێمی کوردستان، ئەوەش زیانی زۆری بەهەرێم گەیاندووە، بەتایبەت لەلایەنی ئابووری و دابین نەبوونی موچەی فەرمانبەرانی هەرێمی کوردستان، لەکاتێکدا دەستوور ئەمەی ڕێکخستووە و بە ئەرکی ئەنجومەنی وەزیرانی عێراقی داناوە، ئامادەکردنی بودجەی گشتی و ژمێرەی کۆتایی و نەخشەی گەشەپێدان بەشێوەی هاوبەشەکی دەبێت.

هەموومان ئەوە دەزانین مافە ڕەواکانی کورد لەسەر حکومەتی فیدراڵ زۆربەیان بەپێی دەستووری عیراق دانیان پێدانراوە، لەسەر حکومەتی فیدراڵی عیراقە جێبەجێیان بکات، بەڵام بەهۆی کەمتەرخەمی و دوورکەوتنەوەی سەرکردەکانی کورد، هەرێم کەوتە تەنگژەیەکی سەختەوە، بەتایبەت لەڕووی مووچە و داراییەوە دۆخی هەرێم مەترسیدارە، خەڵك چاوی لەو هەموو مافە ڕەوایانەی خۆی پێشیوە و

تەنیا داوای موچە دەکات، کە مووچەکەی بخرێتەوە سەر عیراق، بەڕاستی ئەمە مایەی نیگەرانییە، چونکە هەرکات حکومەتی هەرێم کێشەکانی لەگەڵ ناوزەند یەکلایی بکاتەوە، ئەو مافانە جێبەجێ بکرێن، مووچە و زۆر لایەنی تری کێشەکان چارەسەردەبن، بەڵام هەرێم نەیتوانیوە گوشار بکات، بەئاراستەی جێبەجێکردنی ئەو مادە دەستووریانە، کە مافەکانی گەلی کوردستان دەسەلمێنن، وەك:

- لە دەستوری کۆماری عێراقدا ساڵی 2005 لە دیباجەی دەستورەکەدا هاتووە، کورد و گرفتەکانی لەساڵانی ڕابردوودا لە نێو نەتەوەکانی عێراق، قەرەبوی بەندی و قەرەبوکردنەوەی زیان لێکەوتوان لەسەر دەستی ڕژێمی پێشوو دەسەلمێنێت.
  لە دەستوردا ماف و ئازادیەکان بۆ تەواوی هاوڵاتیان لەعێراقدا بەدەقی دەستوری ڕێك خستوە، لەنێویدا کوردیش وەك نەتەوە و هاوڵاتی چەندین مافی بۆ نوسراوەتەوە.
  -ئاماژە بۆ دەسەڵاتە هاوبەشەکانی نێوان حکومەتی ناوەند و هەرێمەکان کراوە، لە ماددەی 117 دا دانی ناوە بەسەرجەم دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستان، وەك پێکهاتەیەکی سەرەکی و بە پێگەی یاسایی هەرێمی کوردستان وەك هەرێمێکی فیدڕاڵی.
- گەڕانەوەی کەرکوك و چارەنووسی ناوچە دابڕاوەکان بۆ سەر هەرێمی کوردستان، بەپێی دەستووری عیراق لە ماددەی 140 دیاری کراوە و بە پێی خشتەیەك بڕیاردراوە، سەرکردایەتی کوردیش بەڵێنی بە خەڵکی کوردستان دابوو لە 31/12/2007دا ئەو بابەتە چارەسەربکات، دیاریکردنی سنوری جوگرافیی هەرێمی کوردستان و چارەنووسی ناوچە جێناکۆکان و چارەسەرکردنی کێشە هەڵپەسێردراوەکان، بەپێی دەستوری عیراق، زۆر لەکێشە ئابووری و سیاسیەکانی هەرێمی چارەسەر دەکرد، بەڵام ئەم ماددەیە تائێستا جێبەجێ نەکراوە.
- دیاریکردنی دەسەڵاتەکان لەنێوان هەرێم و حکومەتی فیدراڵدا، ڕێگریی لە هەر پێشێلکارییەك بۆ سەر دەسەڵاتەکانی هەرێم بەو جۆرەی دەستور بڕیاری لەسەرداوە. وەك لەماددەی 118 بەدەقی دەستوری جیاکردنەوە لەنێوان دەسەڵاتی حکومەتی ناوەند و حکومەتی هەرێم و ڕۆڵ وشوینی هەرێمەکان دەکات، ماددەی 126 بڕگەی چوارەم ڕێگە نادات لەدەسەڵاتە دەستوریەکانی هەرێم کەم بکرێتەوە.
  -سەلماندنی زمانی کوردی وەك زمانی پلە یەکی فەرمی لەعیراقدا، وەك لەمادەی (4) بڕگەی یەکەم هاتووە: زمانی کوردی بەهاوشانی زمانی عەرەبی وەك زمانێکی فەرمی ناساندوە.

- دۆسیەی گرێبەستە ستراتیجییەکانی هەرێم، کەپەیوەندیدارن بەشەڕو ئاشتی و سامانی نیشتمانییەوە، پارلەمان مافی ئەوەی هەیە، لەبەرژەوەندیی گەلی کوردستان بڕیاری لەسەربدات.
- لە دەستوری عیراقی فیدراڵدا بەشداری سەربازو پلەدارانی گەلی کوردستان لەهێزە چەکدارەکان و سوپای فیدراڵدا بۆ راگرتنی هاوسەنگیی گەلی کوردستان وەك لەمادەی (9) بڕگەی یەك هاتووە: تەشکیل کردنی هێزە چەکدارەکان و دەزگا ئەمنیەکان لەپێکهاتەکانی عێراق و بەشداریانی مسۆگەرکردووە. هەروەها دامەزراندنی لەشکری یەکگرتووی پاسەوانی هەرێم و هێزەکانی پێشمەرگە و مافەکانی سەلماندوە.
- دەرکردنی یاسا فیدراڵییەکان و دامەزراندنی “ئەنجومەنی فیدراڵ” وەك لە هەردوو مادەی (61و 56) و کاراکردنی دادگای فیدراڵی باڵا، بۆ بەرگری کردن لەمافەکانی خەڵکی کوردستان، پێکهێنانی دادگای ئیتیحادی و پێکهاتەکەی.

-خستنەگەڕی دەستەی گشتیی چاودێریی داهاتی فیدراڵ و دەستەی راژەی فیدراڵ، بۆ بەرگری کردن لەخەڵکی کوردستان، وەك لەهەردوو مادەی (106و 107)دا هاتووە، دامەزراندنی دەستەی گشتی چاودێری تەرخان کردنی داهاتە ئیتیحادیەکان بەسەر ناوەند و هەرێم و پارێزگاکان دەکات.

-بەپێی دەستوور سامانی نەوت و غاز وەك موڵکی سەرجەم عێراقیەکان داناوە و سیاسەتی نەوت وەك کارێکی هاوبەش لەنێوان حکومەتی ناوەند و حکومەتی هەرێم و پارێزگاکان جێگیرکردوە، وەك لە مادەی (121)دا هاتووە، دامەزراندنی نوسینگەکانی هەرێم لەباڵیۆزخانەکانی عیراقدا لەوڵاتان بەجۆرێك نوێنەرایەتیی قەوارەی نیشتمانیی هەرێم دەکەن، ئەمە و چەندین ماددەی تری دەستوور ئەگەر جێبەجێ بکرێن، بێگومان زۆر لەکێشەکانی خەڵکی هەرێمی کوردستان چارەسەردەبن.

لەکاتێکدا بەرپرسانی هەرێم باش دەزانن ئەگەر ئەو مافە ڕەوایانەی هەرێم جێبەجێ بکرێن، خەڵك خۆشگوزەران و بابەتی موچە و زۆر بواری تریش چارەسەر دەکرێن، لەبری ئەوەی لایەنی کوردیی گوشارو ململانێکانی دەربارەی ئەو بابەتانە بخاتەگەڕ، کە پەیوەندیدارن بە مافی نەتەوەیی و بەرژەوەندیی ستراتیجی گەلی کوردستانەوە، زۆربەی ململانێکانی لایەنی کوردی لەسەر گرێبەستی نەوتی و بودجەی و وەرگرتنی پۆستی باڵا بووە. لایەنی کوردیی لەو ململانێیەدا نەك هەر نەیتوانیوە لە بەغدا قەناعەت بەلایەنی بەرامبەر بکات، بەڵکو نەیتوانیوە قەناعەت بەرای گشتیی کوردستانیش بکات، کە لەسەر مافی ئەوان ئەو

ململانێیە دەکات. دواجار ئەمە بەزیان بەسەر هیزە دەسەڵاتدارەکانی کوردستاندا شکاوەتەوە، زیانی بەگەلی کوردستان گەیاندووە، ئەوەتا حکومەتی هەرێمی کوردستان تەنانەت ناتوانێ بابەتی مووچەش بەڕێك و پێکی لەحکومەتی فیدڕاڵ وەربگرێت.

ئەمە بابەتێکی مەترسیدارە، کە خەڵکی کوردستان هەموو ئەو مافە ڕەوایانەی خۆی لەسەر حکومەتی فیدڕاڵ نایەتەپێش چاو، تەنیا داوا دەکات بۆ مسۆگەرتربوونی مووچەکەیان بخرێتەوە سەر عیراق، دیارە کاتێ خەڵك واز لەمافە ڕەواکانی خۆی بێنێ و تەنیا مووچەی بەلاوە گرنگ بێ، بێگومان کۆتاییەکەی زۆر مەترسیدارە، ئەمەش کەمتەرخەمی بەرپرسەکان دەگەیەنێ، پێویستە واز لەم پەرش و بڵاوی و فرەڕاییە بێنن و یەك دەنگ بچنە بەغدا و داوای مافەکانی هەرێمی کوردستان بکەن و وەك پێویستە هاوکاربن و باوەڕ بە حکومەتی عیراق بێنن، مادام هەرێمی کوردستان تائێستا بەڕەسمی بەشێکە لەعیراق، پێویستە لایەنی هەرێمی کوردستان ئەوە لەبەرچاوبگرێ، بەجدی مامەڵە لەگەڵ عیراقدا بکات و پێداگری لەسەر مافەکانی خەڵکی هەرێمی کوردستاندا بکات، دانوستان و ئەرك و مافەکان بەپێی دەستووربەڕێوەببات، ئەگەر جیالەوە بەهەر شێوەیەکی تر مامەڵە بکات، پێویستە ورد و ژیرانە بیر لەهەموو ئەگەرەکان و ئەنجامەکەی بکاتەوە.

ڕەسوڵ بێسکێنی